

metodlarni ishlab chiquvchi va takomillashtiruvchi fan sifatida ta’riflanadi. Ta’lim jarayonini pedagogik texnologiya asosida tashkil etishning rejalashtirish bosqichida, yetakchi pedagoglardan pedagogik texnologiyaning qonun-qoida va tamoyillari asosida uslubiy ashyolarni ishlab chiqish paytlarida yuqoriroq malaka talab etiladi. Ta’limni boshqarishda tizimli yondashuv-bu boshqaruvchi, ya’ni o’qituvchining mavjud imkoniyatlari asosida tahsil oluvchilarga kerakli bilim, ko’nikma va malakalarni qo’yilgan maqsadga most holda shakllantirish jarayonidir. Ta’limda boshqarish jarayoni turli yo’llar bilan amalga oshirilishi mumkin. Hozirgi paytda ta’lim-tarbiya jarayonini boshqarishga turli texnologiyalar joriy etilmoqda. Ta’limning harakatchan modelini tuzish orqali boshqarish o’zining samaradorligini ko’rsatmoqda. Mo’ljallangan texnologiya tizimli yondashuvga asoslangan bo’lib, quyidagi ketma-ketlikda amalga oshiriladi: o’rganilayotgan fan bo’yicha ma’lumotlarni tayyorlash; tayyorlangan ma’lumotlarni o’qitish uslubi va maqsadini e’tiborga olgan holda ma’lum ketmaketlikka keltirish; o’quv material mazmunni qo’llamoqchi bo’lgan pedagogik usullar nuqtai nazaridan tahlil qilish; pedagogik texnologiyalar qo’llanilishining tegishli bosqichiga oid maqsadni aniqlash; pedagogik texnologiyalarni qo’llash jarayoni ketma-ketligini ishlab chiqish; texnologiyalardan foydalanishga oid uslubiy tavsiyalar tayyorlash; texnologiyalarni qo’llash va erishilgan natijalarni bilim, ko’nikma va malaka tizimlariga ajratish; olingan natijalar bo’yicha sifat ko’rsatkichlarini aniqlash; ko’zlangan maqsadga erishilganlik darajasini baholash; ta’limni boshqarish jarayoni to’g’risida tegishli xulosalar chiqarish bugungi kunda ta’lim-tarbiya jarayonida muhim omil hisoblanadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda har qaysi davlat kelajakda iqtisodiyoti boy va dunyo siyosiy davralarida o’zining salmoqli o’rniga ega bo’lmoqchi ekan, albatta u davlat o’zining ta’lim tizimiga kuchli e’tibor qaratishi shart va majburdir. Negaki davlatning kelajagi yosh avlod qo’lida, agarda ushbu avlod vakili yoshligidan yaxshi ilm va tarbiya olar ekan, kelajakda albatta davlat uchun yuqori manfaatli, yetuk kadr bo’lib yetishadi. Bu kabi yoshlarning o’rni kengaygani sari, davlat shu zaylda ham iqtisodiy jihatdan, ham siyosiy jihatdan yuksalib boradi. Shunday ekan davlat har qancha bo’lsin ta’lim tizimiga kuchli e’tibor qaratishga majbur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat" Toshkent "Iqtisodmoliya" 2009.
2. Ziyaqulova Maftuna Shuhrat qizi “ Pedagogik kreativlik bo’lg’usi o’qituvchilarni innovatsiyon faoliyatga tayyorlash jarayoni ” Andijon Respublika ilmiy-amaliy kanferensiyasi 2020-yil 2-qism
3. O’.Tolipov, D.Ro’ziyeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat T: Innovatsiya-ziyo, 2019.
4. Interfaol metodlar: mohiyati va qo’llanishi / metodik qo’llanma. Tuzuvchilar D.Ro’ziyeva, M.Usmonboyeva, Z.Holiqova. - Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU nashriyoti, 2013.- 136 bet.
5. O’.Tolipov, M.Usmonboyeva, Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. Fan, 2005.
6. Ollokulova F.U. Value Relationships In Young People And The Uniqueness Of Their Decision Making Teacher of the Department of Theory and Practical of Primary Education. ISSN: 2776-0979, Volume 3, Issue 9, Sep., 2022
7. Ollokulova F.U. Boshlang’ich sinf o’quvchilarida tadqiqotchilik faoliyatini konsentrizm asosida shakllantirishning ijtimoiy pedagogik ahamiyat. Жамият ва инновациялар – Общество и инновации – Society and innovations Special Issue – 10 (2022) / ISSN 2181-1415
8. Ollokulova F.U. Sharq mutafakkirlarining tarbiya borasidagi qarashlari. Problems And Scientific Solutions <https://doi.org/10.5281/zenodo.7495186>
9. Ollokulova Farzona Umedillayevna. Tadqiqotchilik faoliyatini shakllantirishning psixologik-pedagogik tavsifi/ Tadqiqotlar jahon ilmiy metodik jurnal/ 6-son 2-to’plam yanvar 2023. 336-339-betlar

O’ZBEK TILIDA NEOLOGIZMLARNING TUTGAN O’RNI

Qodirov Sobirjon Solijon o’g’li

Andijon davlat universiteti v.b.dotsenti

Email: qodirov20022@mail.ru

Annotatsiya. Til – xalqning milliy ongini, madaniyatini, tarixini va dunyoqarashini ifodalovchi eng asosiy ijtimoiy hodisadir. Har bir davr til taraqqiyotida muayyan iz qoldiradi, chunki ijtimoiy-siyosiy hayotdagi yangilanishlar, ilm-fan va texnologiyaning rivojlanishi, madaniyat va san’at taraqqiyoti natijasida til tizimida ham yangidan-yangi birliklar yuzaga keladi. Bunday yangi so’z va iboralar neologizmlar deb ataladi. O’zbek tilida neologizmlar ko’lami so’nggi o’n yilliklarda tobora kengayib

bormoqda. Globallashuv jarayonlari, raqamli texnologiyalar, iqtisodiy islohotlar hamda xalqaro hamkorlikning kuchayishi yangi atamalar va tushunchalarni tilimizga olib kirayotir. Shu bois neologizmlar nafaqat lingvistik hodisa, balki jamiyat taraqqiyotini ifodalovchi muhim omil sifatida ham baholanadi.

Kalit soʻzlar. Neologizm, milliy til meʼyorlari, til taraqqiyoti, lingvistik yangiliklar, meʼyorlashtirish, ekspressivlik.

THE ROLE OF NEOLOGISMS IN THE UZBEK LANGUAGE

Kodirov Sobirjon Solijon ugli

Associate Professor, Andijan State University

Email: qodirov20022@mail.ru

Annotation. Language is the most essential social phenomenon that reflects the national consciousness, culture, history, and worldview of a people. Every historical period leaves a certain mark on the development of language, as innovations in socio-political life, advances in science and technology, as well as the progress of culture and art, lead to the emergence of new linguistic units. Such new words and expressions are referred to as neologisms. In recent decades, the scope of neologisms in the Uzbek language has been steadily expanding. Processes of globalization, digital technologies, economic reforms, and the strengthening of international cooperation have introduced new terms and concepts into the language. Therefore, neologisms are regarded not only as a linguistic phenomenon but also as an important factor reflecting social development.

Keywords. Neologism, national language norms, language development, linguistic innovations, standardization, expressiveness.

РОЛЬ НЕОЛОГИЗМОВ В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ

Кодиров Собиржон Солижон угли

доцента Андижанского государственного университета

Email: qodirov20022@mail.ru

Аннотация. Язык является важнейшим социальным явлением, отражающим национальное сознание, культуру, историю и мировоззрение народа. Каждый исторический период оставляет определённый след в развитии языка, поскольку инновации в социально-политической жизни, достижения науки и техники, а также прогресс культуры и искусства способствуют появлению новых языковых единиц. Такие новые слова и выражения называются неологизмами. В последние десятилетия сфера употребления неологизмов в узбекском языке неуклонно расширяется. Процессы глобализации, развитие цифровых технологий, экономические реформы и укрепление международного сотрудничества вводят в язык новые термины и понятия. Поэтому неологизмы рассматриваются не только как языковое явление, но и как важный фактор, отражающий социальное развитие.

Ключевые слова: неологизм, нормы национального языка, развитие языка, лингвистические инновации, стандартизация, выразительность.

Neologizmlar nafaqat yangi hodisalarni ifodalovchi vosita, balki jamiyat taraqqiyotining oʻziga xos koʻrsatkichi hamdir. Ular orqali xalq tafakkurining oʻsish darajasi, zamon talablari va ijtimoiy ehtiyojlar namoyon boʻladi. Masalan, “raqamlashtirish”, “onlayn ta’lim”, “startup”, “brending”, “marketing”, “innovatsiya” kabi soʻzlar jamiyat hayotida roʻy berayotgan oʻzgarishlarning lingvistik ifodasidir. Bu kabi neologizmlar oʻzbek tili tizimiga kirar ekan, ularning maʼnosi, tuzilishi, ishlatilish sohalari va madaniy kontekstdagi oʻrni ham oʻrganishni talab etadi. “Neologizm” termini yunoncha *neos* – “yangi”, *logos* – “soʻz” soʻzlaridan tarkib topib, “yangi soʻz” maʼnosini anglatadi. Tilshunoslikda neologizm – tilda yangi paydo boʻlgan yoki mavjud soʻzning yangi maʼnoda qoʻllanilishi sifatida izohlanadi. Ular odatda ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, ilm-fan va texnika rivoji, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shuningdek, madaniyat va hayot tarzidagi yangilanishlar natijasida yuzaga keladi. Neologizmlar koʻpincha dastlab tor sohada qoʻllanilib, keyinchalik umumxalq tiliga kirib boradi. Masalan, dastlab mutaxassislar tilida

uchraydigan “innovatsiya”, “startup”, “sun’iy intellekt” kabi soʻzlar bugungi kunda keng omma nutqida ham faol qoʻllanmoqda.

“Oʻzbek tilida yangi soʻzlar bir nechta omillar taʼsirida shakllanadi”[3]:

a) Texnologik taraqqiyot. Zamonaviy ilm-fan va axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida yuzlab yangi atamalar tilimizga kirib kelmoqda: *kompyuter, internet, smartfon, planshet, onlayn, oflayn, sun’iy intellekt, skaner, printer* va boshqalar.

b) Ijtimoiy-siyosiy oʻzgarishlar. Mustaqillikdan keyingi davrda yangi davlat va jamiyat boshqaruvi tizimlari paydo boʻldi. Natijada “xalqaro hamkorlik”, “globallashuv”, “investitsiya”, “raqamli iqtisodiyot”, “elektron hukumat” kabi atamalar keng qoʻllanila boshladi.

c) Madaniy jarayonlar. “Bozor iqtisodiyoti, madaniyat va san’atning rivojlanishi ham yangi tushunchalarni keltirib chiqardi”:[7] *shou-biznes, brend, reklama, imidj, blogger, sotsial tarmoq, kontent, trend*.

d) Lingvistik jarayonlar. Tilning ichki imkoniyatlari asosida ham yangi soʻzlar yaratilmoqda. Masalan: *bekorchi, kitobxonlik, yoshlarparvar, ilmparvar*. Bu jarayon tilning oʻziga xos ijodkorligini koʻrsatadi.

Oʻzbek tilida neologizmlar bir nechta muhim funksiyalarni bajaradi:

Nomlash funksiyasi. Yangi tushuncha va hodisalar uchun atama yaratadi (*sun’iy intellekt, elektron hukumat*).

Kommunikativ funksiyasi. “Zamonaviy muloqotni taʼminlaydi, yangi bilimlarni tezkor ifodalashga yordam beradi”.[8]

Ekspressivlik va obrazlilik. Ayrim neologizmlar nutqqa yangilik va obrazlilik bagʻishlaydi (*like bosmoq, trendga chiqmoq*).

Integrativ vazifa. Chet tillardan kirib kelgan soʻzlar xalqaro muloqotda umumiy tushuncha sifatida xizmat qiladi (*internet, marketing, blogger*).

Neologizmlar faollashishi til taraqqiyotiga ijobiy taʼsir koʻrsatsa-da, ayrim muammolar ham mavjud:

Chet soʻzlarning ortiqcha oqimi. “Lugʻat boyligining haddan ziyod xorijiy atamalar hisobiga kengayishi milliy tilning sof qiyofasiga taʼsir qilishi mumkin”.[2]

Sinonimik koʻplik. Bir tushuncha turlicha shaklda ifodalanishi mumkin (*blogger – blogchi, onlayn – tarmoqli*), bu esa meʼyoriylik masalasini keltirib chiqaradi.

Imlo va fonetika muammolari. Yangi soʻzlarning oʻzbek tiliga moslashtirilishi doim ham izchil kechmaydi. Masalan, “like” soʻzi turlicha yoziladi: *layk, like*.

Terminologik nomuvofiqlik. Yangi soʻzlar koʻpincha turli soha lugʻatlarida bir xil emas, baʼzida chalkash shaklda beriladi.

Neologizmlarni ilmiy asosda meʼyorlashtirish bugungi til siyosatining eng dolzarb vazifalaridan biridir. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yilda qabul qilingan “Davlat tilini rivojlantirish konsepsiyasi”[1] va 2021-yilgi yangi imlo qoidalari til taraqqiyotida muhim bosqich boʻldi. Shuningdek, Oʻzbek tilining izohli lugʻati, yangi atamalar lugʻatlari, soha terminologik komissiyalari faoliyati neologizmlarning meʼyorlashtirilishi va xalqaro standartlarga moslashtirilishida katta ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, neologizmlar oʻzbek tilining zamonaviy taraqqiyotida muhim oʻrin tutadi. Ular jamiyatdagi ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarning til vositasida ifodalanishini taʼminlaydi. Neologizmlar tufayli til zamon bilan hamnafas boʻlib, xalqaro muloqotga ochiq boʻlib boradi. Shu bilan birga, chet soʻzlar oqimini meʼyorlashtirish, milliy til imkoniyatlarini kengroq ishga solish ham muhim masaladir. Tilshunoslarning oldida neologizmlarni ilmiy jihatdan tahlil qilish, izchil lugʻat tizimini yaratish va ularni davlat til siyosati bilan uygʻun holda rivojlantirish vazifasi turibdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Davlat tilini rivojlantirish konsepsiyasi” qarori. – Toshkent, 2019.
2. Fromkin V., Rodman R., Hyams N. An Introduction to Language. – Boston: Cengage, 2018.
3. Joʻrayev M. Oʻzbek tilining leksik qatlamlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
4. Qosimov B. Til va millat. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2011.
5. Oʻzbek tilining izohli lugʻati. 5 jildlik. – Toshkent: Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.
6. Rafiyev A., Nurmonov A. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: Universitet, 2019.
7. Oxford English Dictionary. Neologism entry. – Oxford University Press, 2020.
8. Trask, R.L. Key Concepts in Language and Linguistics. – London: Routledge, 2007.